

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปรากฏการณ์ที่เป็นผลกระทบซึ่งเกิดจากการพัฒนา และความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของสังคมไทย นับวันยิ่งปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้น ทั้งผลกระทบเชิงบวกและเชิงลบ ในแง่เชิงลบการพัฒนา ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพอนามัย รวมไปถึงการก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ มากขึ้น หนึ่งในปัญหาสำคัญเหล่านี้ก็คือปัญหาเกี่ยวกับขยะมูลฝอยที่มนุษย์สร้างขึ้น การพัฒนา อุตสาหกรรม การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคน ในสังคม ทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยในแหล่งอุตสาหกรรม แหล่งการค้าพาณิชยกรรม แหล่งที่อยู่อาศัย ในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนเมือง มีการเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว การจัดการขยะมูลฝอยยังคงเป็น ปัญหาที่สำคัญของประเทศในเขตชุมชนและท้องถิ่นทุกระดับรวมทั้งกรุงเทพมหานคร ปริมาณขยะ มูลฝอยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปีทั้งนี้จากการขยายตัวของชุมชน การส่งเสริมและการพัฒนา การท่องเที่ยว และการขยายตัวทางภาคธุรกิจด้านต่าง ๆ จากการคาดการณ์ปริมาณขยะมูลฝอย ที่เกิดขึ้นทั่วประเทศในรอบสิบปีที่ผ่านมา (2535-2544) พบว่าในปี 2544 ปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้น กว่าร้อยละ 30 หรือประมาณวันละ 38,600 ตัน ขยะมูลฝอยเหล่านี้เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานคร ประมาณวันละ 9,320 ตัน คิดเป็นร้อยละ 24 ของขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ เกิดขึ้นในเขต เทศบาลและเมืองพัทยาวันละ 11,900 ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 31 และเกิดขึ้นนอกเขตเทศบาลในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลประมาณวันละ 17,420 ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 45 และจากการคาดการณ์ ปริมาณขยะมูลฝอยในรอบสิบปีข้างหน้า (2545-2554) พบว่าปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้น จะเพิ่มขึ้น จากวันละ 39,400 ตัน ในปี 2545 เป็นวันละ 47,000 ตันในปี 2554 หรือมีอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 2.0 ต่อปี คิดเป็นปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นวันละ 700-900 ตัน ซึ่งการจัดการขยะมูลฝอยในอนาคต มีแนวโน้มของปัญหามากยิ่งขึ้น เนื่องจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ รูปแบบและองค์ประกอบของ ขยะมูลฝอยจะมีความยากต่อการกำจัดมากยิ่งขึ้น การต่อต้านคัดค้านของประชาชนในการก่อสร้าง สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น การขาดแคลนที่ดินในการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะ มูลฝอย การขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวม การเก็บขน การขนส่งและการกำจัดขยะมูลฝอย

จากการศึกษาเชิงเปรียบเทียบข้อมูลขยะมูลฝอยระหว่างปี พ.ศ. 2535-2539 ของ กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม พบว่าปริมาณขยะมูลฝอย มีการเพิ่มขึ้นเฉลี่ยประมาณ 4.4 ตันต่อปี ในขณะที่การเก็บขยะมูลฝอยเพื่อนำไปกำจัด สามารถทำได้น้อยกว่าปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น กรมควบคุมมลพิษ ประมาณว่าการดำเนินการของหน่วยงานราชการ ส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศ สามารถเก็บขยะที่เกิดขึ้น ณ แต่ละวันเพื่อนำไปกำจัด ได้ประมาณ ร้อยละ 80-90 ของปริมาณขยะที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ซึ่งเท่ากับในแต่ละวัน หรือ แต่ละปีจะมีขยะ มูลฝอยตกค้างอยู่ถึงร้อยละ 10-20 ของปริมาณขยะที่เกิดขึ้น (กรมควบคุมมลพิษ:2547)

การศึกษาของสำนักงานอนามัยสิ่งแวดล้อม (2544:21) พบว่าการจัดการขยะมูลฝอย ของชุมชนต่าง ๆ เกือบทั่วประเทศยังไม่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนขนาดใหญ่ หรือ เมืองหลัก เช่น กรุงเทพมหานคร และเมืองที่มีแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ อีกทั้งการจัดการขยะมูลฝอยยังไม่สอดคล้อง กับปริมาณของขยะมูลฝอยที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นตามจำนวนประชากรและความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมและนอกจากนี้ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยของแต่ละแห่งค่อนข้างสูง ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการเก็บรวบรวมและการขนส่งจากชุมชนออกไปยังแหล่งกำจัดส่วนหนึ่ง และยังมีค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีกส่วนหนึ่งแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยที่ผ่านมาสามารถจำแนกเป็น 2 แนวทาง คือ แนวทางแรกให้ความสนใจเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินการ จัดการขยะมูลฝอยของหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบในการจัดการขยะมูลฝอย โดยเฉพาะหน่วยงาน ราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในเรื่องนี้ในปัจจุบัน ส่วนแนวทางที่สอง เป็นความพยายาม ควบคุม หรือลดปริมาณขยะในส่วนของผู้ผลิต หรือ ผู้ที่ก่อให้เกิดขยะมูลฝอยโดยตรง โดยมีการ พยายามทำความเข้าใจถึงพฤติกรรม และปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการผลิตและการจัดการขยะมูล ฝอยของผู้ผลิตขยะมูลฝอยหลัก ๆ เพื่อจะใช้เวลาไปควบคุมให้ปริมาณขยะมูลฝอยลดลง หรือเพิ่ม ความสามารถในการจัดการขยะมูลฝอยของกลุ่มเป้าหมายให้มีคุณภาพมากขึ้น ที่ผ่านมารวมก็ให้ ความสำคัญ หรือให้ความสนใจกับแนวทางแรกมากกว่าแนวทางที่สอง ทำให้ปริมาณขยะมูลฝอย มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นปัญหาที่แทบเกินความสามารถของหน่วยงานที่รับผิดชอบ จะจัดการ

ความจริงสังคมควรให้ความสำคัญกับแนวทางที่สองให้มากขึ้น คือควรหันมาสนใจ การควบคุมพฤติกรรมการผลิตและการจัดการขยะมูลฝอยของผู้ก่อให้เกิดขยะมูลฝอยให้มากขึ้น ผู้ผลิตหรือผู้ก่อให้เกิดขยะมูลฝอยที่สำคัญแหล่งหนึ่งคือ แหล่งชุมชนที่อยู่อาศัย หรือพูดอีกนัยหนึ่ง ก็คือ บรรดาครอบครัวต่าง ๆ ในชุมชนนั่นเอง ครอบครัวแต่ละครอบครัวจะผลิตหรือปล่อยทิ้งขยะ มูลฝอยออกมาตลอดเวลา ขยะมูลฝอยส่วนหนึ่งจะถูกจัดเก็บเพื่อส่งเข้าสู่ระบบการจัดการขยะมูลฝอย ที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน แต่ขยะอีกส่วนหนึ่งอาจถูกทิ้งขว้าง หรือจัดการอย่างไม่ถูกต้อง ทำให้กลายเป็น มูลเหตุสำคัญของความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนต่าง ๆ หากสามารถควบคุมพฤติกรรม

การผลิต และจัดการขยะมูลฝอยของปัจเจกบุคคล และครอบครัวให้ถูกต้องเหมาะสม ก็จะกลายเป็น การแก้ปัญหาขยะมูลฝอยที่ถาวรยั่งยืนมากกว่าวิธีการที่เน้นการจัดเก็บจากภาครัฐ แต่การควบคุม หรือส่งเสริมพฤติกรรมเหล่านี้ จำเป็นต้องทำความเข้าใจพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของครอบครัว ในปัจจุบัน ว่ามีสภาพเป็นอย่างไร เพราะสาเหตุใด ผู้วิจัยจึงได้เลือกเรื่องนี้มาเป็นหัวข้อในการวิจัย โดยเลือกศึกษาครอบครัวที่น่าสนใจมาเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิจัย

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา และความเจริญ ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจค่อนข้างชัดเจน ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทาง ธรรมชาติและวัฒนธรรม ทะเลสาบสงขลาเป็นทั้งแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เป็นแหล่งอาหารสำคัญ ของคนในชุมชนโดยรอบ เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์ พืชและสัตว์ และยังเป็นแหล่งวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญด้วย สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของกลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลา มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง มีการขยายตัวของผลผลิตด้านการเกษตร โดยเฉพาะ ทางด้านการประมง การขยายตัวของกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว และด้านอื่น ๆ ทำให้มีชุมชนที่อยู่ อาศัยขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยรอบทะเลสาบ ชุมชนส่วนมากยังมีสภาพเป็นชุมชนชนบท ชุมชน ชาวประมง แต่พื้นที่บางส่วนก็เติบโตขึ้นกลายเป็นชุมชนเมืองที่มีสภาพเป็นชุมชนแออัด เช่น ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลสิงหนคร บริเวณตำบลสิงหน้อยและตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา จะมีสภาพเป็นชุมชนแออัด มีประชาชนอาศัยกันหนาแน่น จนทำให้เกิดปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพอนามัย และปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่นเดียวกับสภาพโดยรวมของ สังคมไทย และเช่นเดียวกันชุมชนเหล่านี้ต้องเผชิญกับปัญหาขยะมูลฝอยที่คนในชุมชนสร้างขึ้น

ผู้วิจัยมีความสนใจจะศึกษาพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของครอบครัวในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงได้เลือกทำการศึกษาคู่ครัวในชุมชนริมทะเลสาบสงขลา ในเขตเทศบาลตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นแหล่งศึกษาวิจัยต่อไป

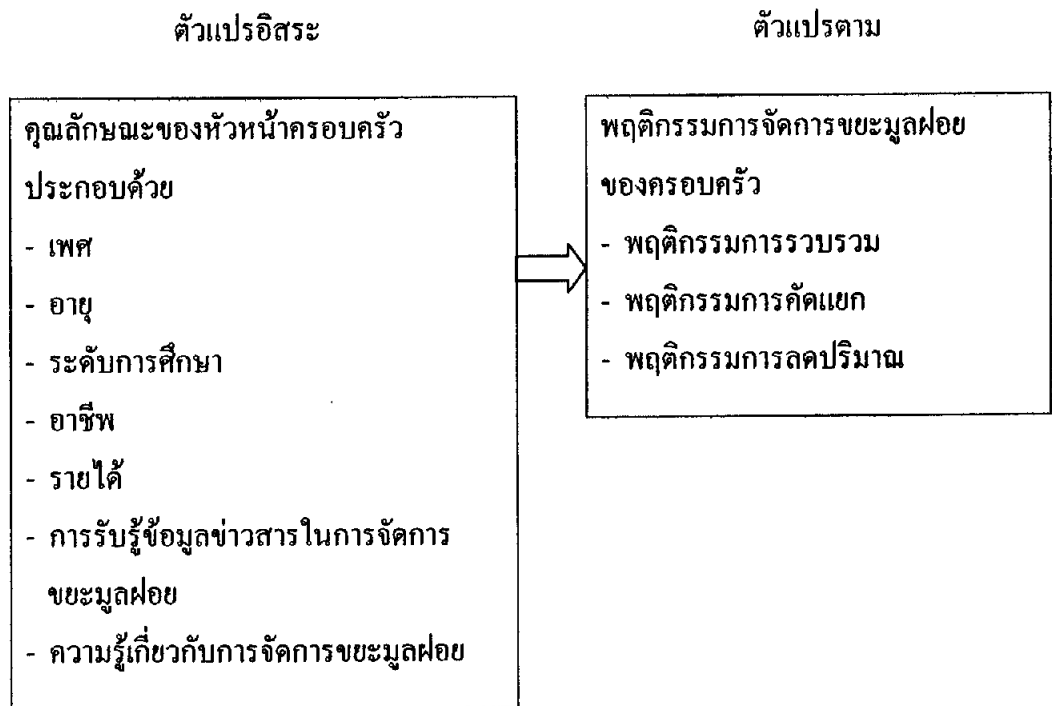
2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของครอบครัวที่อาศัยริมทะเลสาบสงขลา เทศบาลตำบลสิงหนคร จังหวัดสงขลา

2.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของหัวหน้าครอบครัวกับพฤติกรรม การจัดการขยะมูลฝอยของครัวรัริมทะเลสาบสงขลา เทศบาลตำบลสิงหนคร จังหวัดสงขลา

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. ประเด็นปัญหา

4.1 พฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของครอบครัวริมทะเลสาบเทศบาลตำบลสิงหนคร เป็นอย่างไร

4.2 ตัวแปรด้าน เพศ, อายุ, อาชีพ, รายได้, การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร, ระดับการศึกษา, และความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในครอบครัวชุมชนริมทะเลสาบ เทศบาลตำบลสิงหนคร มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยหรือไม่

5. สมมติฐานการวิจัย

5.1 ครอบครัวในชุมชนริมทะเลสาบสงขลา เทศบาลตำบลสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมถูกต้องตามหลักสุขลักษณะในระดับปานกลาง

5.2 ปัจจัยคุณลักษณะของหัวหน้าครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและระดับความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของครอบครัว

6. ขอบเขตในการวิจัย

6.1 ด้านประชากร

เนื่องจากครอบครัวที่ตั้งอยู่ริมทะเลสาบสงขลา เขต ตำบลสิงหนคร มีอยู่จำนวนมาก และมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอการวิจัยครั้งนี้ จึงเลือกเฉพาะครอบครัวริมทะเลสาบสงขลา ที่ตั้งอยู่ในเขต เทศบาลตำบลสิงหนคร ในปี พ.ศ. 2548 เท่านั้น ครอบครัวเหล่านี้ตั้งอยู่ในท้องที่ 8 หมู่บ้าน ของตำบลหัวเขา และ 6 ตำบล ของตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

6.2 ด้านตัวแปร

6.2.1 *ตัวแปรอิสระ* ได้แก่ คุณลักษณะของหัวหน้าครอบครัว ประกอบด้วย

- 1) เพศ , อายุ ,รายได้,ระดับการศึกษาและอาชีพของหัวหน้าครอบครัว
- 2) การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยของหัวหน้าครอบครัว
- 3) ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยของหัวหน้าครอบครัว

6.2.2 *ตัวแปรตาม* ได้แก่ พฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของครอบครัว ริมทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วย

- 1) พฤติกรรมการรวบรวมขยะมูลฝอย
- 2) พฤติกรรมการคัดแยกขยะมูลฝอย
- 3) พฤติกรรมการลดปริมาณขยะมูลฝอย

7. นิยามศัพท์เฉพาะ

7.1 หัวหน้าครอบครัว หมายถึง ผู้นำของครอบครัวหรือตัวแทนซึ่งอาจเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเขตเทศบาลตำบลสิงหนคร จังหวัดสงขลา

7.2 ขยะมูลฝอย หมายถึง สิ่งของเหลือทิ้งจากกระบวนการประกอบอาหารและบริโภคของครอบครัวซึ่งเสื่อมสภาพจนใช้การไม่ได้แล้ว หรือไม่ต้องการใช้แล้ว และต้องการทิ้ง หรือกากของเสีย โดยแยกเป็นขยะเปียก และขยะแห้ง

7.3 การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร หมายถึง ระดับความมากน้อยในการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย โดยได้รับข้อมูลข่าวสารในรูปของเอกสารทางราชการ การประชาสัมพันธ์ คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ทางราชการ ทางสื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร/วารสาร โทรทัศน์ วิทยุ หรือการสนทนาพูดคุยกับเพื่อน/ญาติ

7.4 ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง ระดับความรู้ความเข้าใจของหัวหน้าครอบครัวในชุมชนริมทะเลสาบสงขลา เกี่ยวกับวิธีการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะตั้งแต่ความหมายและธรรมชาติของขยะมูลฝอย วิธีการเก็บรวบรวม การคัดแยก การลดปริมาณ การกำจัดขยะมูลฝอย ตลอดจนอันตรายที่เกิดจากขยะมูลฝอย

7.5 พฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของครอบครัว หมายถึง ระดับความมากน้อยที่สมาชิกในครอบครัวริมทะเลสาบสงขลา ลงมือกระทำหรือปฏิบัติต่อขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในครอบครัว ตามการรับรู้ของหัวหน้าครอบครัวในรูปของการเก็บรวบรวม การคัดแยก และการลดปริมาณขยะมูลฝอยอย่างถูกสุขลักษณะ ซึ่งสามารถจำแนกเป็น 3 พฤติกรรมย่อย คือ

- พฤติกรรมการรวบรวมขยะมูลฝอย คือ ระดับความมากน้อยที่สมาชิกในครอบครัวทำการเก็บรวบรวมขยะที่เกิดขึ้นในครอบครัวนำไปไว้ในภาชนะที่ถูกสุขลักษณะก่อนนำส่งเพื่อให้หน่วยงานที่รับผิดชอบนำไปกำจัดโดยวิธีการเช่น นำไปกองทิ้งบนพื้นดิน นำไปทิ้งลงทะเล หมักทำปุ๋ยเผากลางแจ้ง เผาในเตาเผาขยะ และฝังกลบอย่างถูกหลักวิชาการต่อไป

- พฤติกรรมการคัดแยกขยะมูลฝอย คือ ระดับความมากน้อยที่สมาชิกในครอบครัวช่วยกันคัดแยกขยะภายในครอบครัว เพื่อนำส่วนที่ใช้ประโยชน์ได้กลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ หรือเพื่อเข้ากระบวนการเพื่อผลิตสิ่งใหม่ ๆ นอกจากจะได้ประโยชน์แล้วยังเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและได้ประโยชน์สูงสุด

- พฤติกรรมการลดปริมาณขยะมูลฝอย คือ ระดับความมากน้อยที่สมาชิกในครอบครัวช่วยกันลดปริมาณขยะในครอบครัว โดยการนำผลิตภัณฑ์กลับมาใช้ใหม่ ลดปริมาณวัตถุหรือบรรจุภัณฑ์ที่จะต้องกลายเป็นของเสีย ลดการใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นพิษ การนำผลิตภัณฑ์กลับมาใช้ใหม่ ได้แก่ การใช้ผลิตภัณฑ์หลาย ๆ ครั้งก่อนทิ้ง เช่น การนำขวดแก้วมาใช้ใหม่หลาย ๆ ครั้ง

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

8.1 ด้านวิชาการ

ผลการวิจัยจะช่วยเพิ่มพูนผลงานการวิจัยพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในระดับครอบครัวให้มีมากขึ้น ซึ่งพบว่าในปัจจุบันยังมีจำนวนน้อย ผู้วิจัยคาดว่าผลการวิจัยในครั้งนี้ อาจกระตุ้นให้นักวิชาการ องค์กรต่าง ๆ และหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการขยะมูลฝอยหันมาให้ความสนใจกับพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในระดับครัวเรือนมากยิ่งขึ้น

8.2 ด้านการประยุกต์ใช้ผลงานวิจัย

ข้อมูลพฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอยในระดับครอบครัวที่ได้จากผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานราชการและหน่วยงานระดับท้องถิ่นที่รับผิดชอบในการจัดการขยะมูลฝอย และสิ่งแวดล้อม ทั้งในแง่ความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมระดับครอบครัวและระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งสามารถนำไปปรับปรุงการทำงานขององค์กร ให้สอดคล้องกับลักษณะนิสัย ความรู้ความเข้าใจตลอดถึงปัญหาและข้อจำกัดของบุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้